

Najžalostnejša noč.

Spisal Ksaver Meško.

sveta noč, blažena noč . . .

Ves obilni, kipeči svoj blagoslov razliva nebo to noč, milostno kakor nobeno noč v vsem dolgem letu ne čez zemljo, v grehih vzdihujočo. Radodarno kakor nikoli vse leto ne trosi to noč neskončno svoje bogastvo po revnem svetu. Nebeško prelest vliva v srca, drhteča v čudesnem nemiru in v sladkoopojni sreči, v kakršni nikdar v vsem letu, ob poročnem dnevi morda komaj.

Kdo jo je opisal, kdo jo je naslikal kdaj vredno vso to prelest? Kdo ga je izpel kdaj primerno, docela, do zadnje globočine ves neizmerni blagoslov svetonočni? Kdo na vsem širnem svetu jim je pogledal kdaj do dna z umrljivimi svojimi očmi, s srcem, smrti določenim, nebeškim tem skrivnostim, čudovitejšim, nego so skrivnosti knjige apokaliptike s sedmerimi pečati zapečateni, zakrite in skrite očem in srcem, v velikem, božjem hrepenenju in tesnem pričakovanju drhtečim, kdaj da se odpre knjiga in se razgrnejo pred začudeno dušo neumrljive, nikoli še slišane, nikdar in nikjer še gledane tajnosti knjige . . .

O čuda svetonočna, o blagoslov božični! — Kamor stopi noga, glej, grehu odkleta, posvečena zemlja! Kamor se ozre strmeče oko, v bližino in v daljino, glej, blagoslovljen svet! Kakor visoko se dviga pobožno, v sladkosti moleče srce, glej, s svetlostjo oškropljeno, ne, obilno oblito, s svetostjo preplavljeno nebo! Kakor daleč, kakor globoko, kakor visoko plava v veličastne vizije zatopljena, s sladkostjo napolnjena, v nemiru drhteča duša, glej, vsepovsodi mehka, ljubeča roka, iztegajoča se ji naproti, mehkejša nego roka sladke, v prvi ljubezni drhteče sedemnajstletne ljubice, bolj ljubeča nego roka materina . . . O blagoslov božični, o čuda svetonočna!

Pobožno in mehko, vabeče in tolažeče kakor vse leto ne zveni pesem božičnih zvonov v tiho, sanjavo sveto noč. In bolj voljno, z večjo ljubeznijo in z večjim hrepenenjem, nego kdaj v letu prisluhnejo stotera, od svetonočnega blagoslova in od svetonočnih čudes razvneti in omehčana srca. In sledijo klicu, mehjemu in

sladkemu, kakor je klic materin. Oživijo vsa pota, vse gazi se napolnijo s temnimi postavami, hitečimi v sladki omami k istemu cilju.

Stopim v cerkev.

Glej, kakor vse leto ob nobenem dnevi sevajo oči otrok pred oltarjem. Kakor ob največjem drugem prazniku ne, jim rde lica od srčne radosti in sladke, mameče blaženosti. Vso cerkev polni svečan mir. A ob vsi ti veličastni svečanosti mi čuti srce, in menda čuti isto vsako drugo srce, nemir, ki plava od tabernaklja do velikih vrat, tajnosten in čaroben, kakršen ne polni cerkve ob nobeni drugi slavnosti in slovesnosti, nepopisljiv, nepojmljiv skoro.

Stopim pred oltar s srcem čudesno drhtečim, kakor ne vse dolgo leto ob nobeni drugi uri. Ali je radost, ki ga vnema, ki ga širi in stiska, čista, neskalska, nebeška, angelska in božja radost? Mogoče, da je obilna mera radosti božične v srcu. A več, glej, je boli v njem!

Ker v duhu sem vso to noč v domovini. Zakaj veliko in močno je hrepenenje srca po domovini to noč, tako močno in pekoče kakor ob nobenem drugem dnevi, v nobeni drugi noči. Gledam v duhu domačo vas, očetovo hišo, rodno sobo: luč na mizi, v kotu jaslice, ob mizi in ob peči domače, vse svetonočno radostne. Tudi rajna mati je še med njimi. Radostna je tudi ona. Čuj, nekoliko razburjena ji je govorica od svetonočnega nemira, a vendar mehka, mehkejša še nego sicer. Vlažno, a srečno ji seva oko. Morda misli na sina: Zre ga v duhu samevajočega v tihi sobici, ko se pripravlja, da stopi v ti najbolj blaženi, najbogateje blagoslovljeni noči pred oltar Gospodov in se spominja tam tudi nje, nje pred vsemi drugimi. Daleč je do sina, a vendar je radosti polna misel nanj . . . O mati! Eno veliko prevaro sem zagrešil zoper tebe, ki je obenem velika laž mojega življenja: da sem te pustil živeti vsa leta v mislih in prepričanju, kako sem srečen — srečen v tujini, srečen sam v življenju! In umreti sem te pustil v ti prevari! Velika je bila ta laž in mnogo premagovanja in gorja je zahtevala od mene. A ne morem je obžalovati iz srca; ker vem: Brez nje bi umirala še teže . . .

In glas domačih zvonov sliši drhteče srce sem v tujino. In gledam v duhu, kako se gibljejo po dolinah in po brdih, med vinogradi, spečimi pod tanko sneženo plastjo in drhtečimi pod blagoslovom svetonočnim, pod blagoslovom Njega, ki je posvetil vinsko trto in njen sad in njene solze z najvišjim blagoslovom v drugi, žalostni in prebridki noči — kako se gibljejo vsepovsodi svetilnice in baklje iz smolencev, kakor smo jih nosili, ko sem stopal še tudi

jaz deček in vesel dijak po posvečenih onih krajih k službi svetonočni. Škriplje po potih sneg. Hudo je mrzlo, kakor malokdaj v onih solnčnih, srečnih krajih. A koraki vseh so tako lahni in prožni nocoj. Vsi hite, še starci in starke, od tihega, ogrevajočega hrepenjenja gnani. In govorica vseh je nežna, vseh glasovi so topli, ker so topla vseh srca, ker polni vsa v obilni meri svetost svetonočna, blagoslov božični . . .

Drhti po cerkvi pesem, kipeča iz srca, po domovini, po prijaznih obrazih, po ljubečih srcih hrepenečega. A ob kipeči pesmi svetonočni plaka na skrivnem duša v bridkosti in v žgoči zavesti samote in zapuščenosti, ki je žalostni njen delež do smrti . . .

Umolkne pesem, utihnejo orgle. Nagloma se prazni cerkev. Sveča za svečo ugasuje na oltarjih, žalostna tišina zavlada v velikem mračnem hramu božjem. Le nekaj ženic še moli pred oltarji in pred jaslicami in vzdihuje pridušeno med molitvijo. Ali leži teža in breme v tej sladkosti in blagoslova polni noči tudi na njih mislih, tudi na njih srcih? Ali pa so tako prepolne sreče in radosti njih duše, da omagujejo pod velikostjo in sladkostjo sreče?

Povsem se je izpraznila cerkev. Pojdem tudi jaz.

Prazno je tudi pokopališče; vse je odhitelo domov ali v gorke sobe k sosedom ob cerkvi, da počakajo tam zornice.

Le ena sama visoka, močna postava stoji, glej, ob stebri lope pred velikimi vrati, mirna, kakor iz kamena izklesana, in strmi v tiho, tajno noč, mrzlo, a pravljичno bajno, da se čudijo še zvezde, ki gore na jasnem azurnem svodu nebesnem, svetlo kakor v nobeni drugi noči ne, in drhtijo nemirno v velikem strmenju.

„Ali ste vi, Joza?“

Zdrzne se nalahko in se okrene malo proti meni, a ne reče ničesar. Slovak je Joza, piskrovezec. Stanuje v naši vasi. Vidiva se šestokrat. In vsakikrat mi ve povedati čudovito mnogo o svetu in o življenju, dasi je primeroma še mlad, okoli trideset. Največ ve povedati o svoji domovini, najrajši govori o nji in najlepše.

„O čem razmišljate, Joza?“

Privzdignil je glavo in me je pogledal začudeno, kakor bi ne mogel umeti, kako da ga vprašam kaj takega.

„O domovini!“

Vsa bol, pekoča kakor pač vse leto ne, vse veliko hrepenenje, mogočno kakor v nobeni drugi uri, v nobeni drugi noči vse leto ne, je zvenelo iz te edine besedice.

„O domovini . . . Tako težko mi je nocojšnjo noč, gospod.
V tujini! In tako sam!“

Povesil je glavo na prsi. Vzdihnil je pridušeno; močno telo
mu je nalahko vzdrhtelo, kakor bi ga bilo zelo zazeblo ali kakor
bi bil dušil s silo jok.

Resnično, svetonočno delo bi bilo, tolažiti ga. A nisem mogel.
Sklonil sem glavo tudi jaz. Ker tudi vse moje gorje, ki ga čutim
nocoj kakor vse leto ob nobenem dnevi, v nobeni noči ne tako
bridko in pekoče, ima vir in konec v tem dvojem: V tujini in
— sam . . .

V tujini in sam v ti blagoslovljeni, najčudovitejši noči . . . o
sveta noč, prežalostna noč . . .

Sonet.

Čigava Indija? Čigav Bagdad?
Kdo strelja naj, obeša v Teherani?
Kdo nadzoruj moritve po Balkani?
Kam z zlatim ključem carigrajskih vrat?

Razpregel zemljevid je diplomat:
tovorov polni, glej, vsi oceani,
zakladov nakopičenih pristani —
Komu zemljé in morja blagodat?

I jaz razganem pred seboj papirje:
glej — rodna zemlja, naša draga prst!
Ko drugi se borijo za vsemirje,

boš rod, ki bivaš tod, boš v duši čvrst?
O, kaj bo z vami, vi mejniki štirje,
Celovec, Maribor, Gorica, Trst?

7./VI. 1908.

Oton Zupančič.

